

Поліна Бондаренко

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Україна

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СТАЛІНСЬКОЇ РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ КРИ- МІНАЛЬНО-СЛІДЧИХ СПРАВ ДРУЖИН «ВОРО- ГІВ НАРОДУ»)

Для України XXI століття важливим є розвиток різних історичних напрямків. Зокрема актуальним та популярним серед дослідників є гендерний підхід, тому для сучасного історієзнавства важливими є дослідження тієї чи тієї події через його призму.

Однією з найтрагічніших сторінок в історії нашої держави є часи сталінських репресій, що торкнулися долі мільйонів українців та українок. На сучасному етапі розвитку української історіографії важливим напрямком є вивчення жіночого досвіду сталінського репресивного механізму.

Зарубіжні історики приділяють велику увагу дослідженню жіночого питання в СРСР. Зокрема, спробу радянської ідеологічної машини створити «нову радянську жінку» проаналізувала дослідниця Лінн Етвуд [2]. Історикиня Чой Чаттер'є розглянула наскільки в СРСР було втілено гендерну

рівність, а також як радянська ідеологія реалізувала політику держави щодо жінок [20].

Також у зарубіжній історіографії розглянуто питання репресій проти жінок. Жіночий досвід репресій у Радянському Союзі та Східній Європі вивчає колектив авторів Келлі Хігнетт, Мелані Іліч, Даля Лейнарте, Корина Снітар [8]. Гендерну методологію, розглядаючи чоловіків та жінок у новій для них ролі – репресованих, використовують дослідники Альбіна Жанбосінова, Айнур Казбекова, Гулжанат Ніязканкизи [6]. Анфіса Кукушкіна на основі архівних матеріалів показує особливості створення та функціонування Акмолінського табору для дружин зрадників Батьківщини, а також механізм проведення репресій проти дружин і дітей «ворогів народу» [11]. Особливості кримінальних справ членів сімей «зрадників Батьківщини» аналізують дослідники В'ячеслав Бітюцький та Ігор Новінський [2].

Попри популярність цього напрямку серед зарубіжних дослідників, українські історики приділяють названій тематиці менше уваги. Досвід жінок у Другій світовій війні розглядають Катерина Кобченко [10], Тетяна Пастушенко [12], Олена Стяжкіна [16, 17].

Дослідниця Оксана Кісь показує стратегії виживання українок у таборах ГУЛАГу, аналізуючи жіночий досвід таборового повсякдення [9].

Вивчаючи сталінські репресії 1930-х рр., дослідники здебільшого звертають увагу на Великий терор 1937-1938 рр., а також на чоловічий досвід репресій. Малодослідженою є одна з найганебніших сталінських репресивних кампаній – операція щодо дружин і дітей «ворогів народу». Оперативний наказ № 00486 був документом, який детально описував порядок репресій проти цієї категорії репресованих. Зауважимо, що названа операція торкнулась не лише жінок і дітей, але й інших родичів «ворогів народу».

Фрагментарно це питання розглядають українські історикині Лариса Якубова та Яна Примаченко [21]. Важливим доробком з названої тематики є роботи української дослідниці Тамари Вронської [3, 4].

Основними завданнями пропонованої наукової розвідки є: аналіз кримінально-слідчих справ жінок, засуджених як дружин «ворогів народу»; визначення особливостей та відмінностей.

Оперативний наказ № 00486 «Про операцію з репресування дружин і дітей зрадників Батьківщини» був виданий 15 серпня 1937 року. Він передбачав розпочати репресування дружин «зрадників Батьківщини», членів право-троцькістських шпигунсько-диверсійних організацій, засуджених Воєнною колегією та воєнними трибуналами за першою та другою категоріями, починаючи з 1 серпня 1936 року [14, арк. 19]. Пізніше керівництво країни вирішило поширити операцію № 00486 на тих жінок, чоловіків яких було засуджено за іншими злочинами. На початку жовтня 1937 р. вийшов документ, який дозволив заарештовувати дружин, чоловіків яких було засуджено за наказом № 00485 («польська лінія»), «харбінців» [13], дружин румунських та німецьких «шпигунів» [4, с. 154].

Наказ № 00486 детально описував процедури арешту дружин, порядок ведення кримінальної справи над ними, порядок конфіскації майна, а також питання, пов'язані з дітьми засуджених батьків та питання, що стосуються інших родичів. Арешту підлягали дружини, які були в юридичному чи фактичному шлюбі із засудженим на час його арешту; жінки, які на час арешту чоловіка були з ним розлучені, але були причетні до його «контрреволюційної діяльності» [14, арк. 21]; жінки, які приховували засудженого чоловіка; дружини, які своєчасно не повідомили органи влади про «антирадянську діяльність» свого чоловіка [14, арк. 22]. Наказ зобов'язував місцеві органи влади НКВС заарештовувати та засуджувати

дружин «ворогів народу» через Особливі наради при НКВС на термін 5-8 років позбавлення волі [14, арк. 24].

Засуджених жінок вимагалось відправляти до Темниківського виправно-трудового табору [14, арк. 25], а саму операцію з репресування дружин «ворогів народу» закінчити вже до 25 жовтня 1937 р., постійно звітуючись наркомуні внутрішніх справ СРСР [14, арк. 31].

Але названа операція не закінчилась у вказаний керівництвом термін. Для прикладу, на території УРСР упродовж другої половини 1937 р. було заарештовано понад 7 тисяч дружин «ворогів народу» [15, арк. 27]. Ця статистика не є точною, адже радянські репресивні органи не вели окремі звіти для членів сім'ї зрадників Батьківщини (далі – ЧСЗБ), а якщо й вели, то вони, імовірно, були знищені. Тому, вірогідно, названі цифри можуть бути набагато більшими.

Операція пішла на спад у другій половині 1938 року. У кінці листопада цього ж року видано наказ НКВС СРСР № 00762, унаслідок якого операцію під номером № 00486 було зупинено [7].

Кримінально-слідчі справи дружин «ворогів народу» є типовими та мають дві частини: процесуальну та реабілітаційну. На прикладі декількох справ, розглянемо особливості слідства ЧСЗБ.

Механізм репресій дружин «зрадників Батьківщини» показує кримінально-слідча справа домогосподарки Олександри Княгницької. Після того, як розпочалося попереднє слідство у справі жінки [19, арк. 1], одразу було встановлено міру запобіжного заходу – утримування під вартою, а справу передано Київському обласному прокурору [19, арк. 2]. Потім в архівно-слідчій справі йде ордер на обшук та арешт [19, арк. 4]. Зауважимо, що всі ці документи мають ту ж дату – 25 вересня 1937 р. [19, арк. 1,2,4]. Тобто ретельний обшук проводився одночасно з арештом, як і передбачав наказ «№ 00486» [14, арк. 22].

Обвинувачення жінки було сформульовано так: «являлась женой была соучастницей к-р преступлений КНЯГНИЦКОГО Павла Ефимовича...» [19, арк. 3]. Загалом, у більшості кримінально-слідчих справ дружин «ворогів народу» містилося стандартне формулювання: «До арешту чоловіка проживала разом із ним і була втаємничена в його контрреволюційній діяльності»; рідше: «сприяла його контрреволюційній діяльності» [4, с. 159]. Під час обшуку в жінки було вилучено паспорт [19, арк. 5]. Олександрі Аркадіївні було висунуто обвинувачення за статтями 54-10 та 54-12 [19, арк. 7]. Тобто жінку було звинувачено в «антирадянській пропаганді та агітації» та недонесенні органам влади про контрреволюційний злочин. Після арешту та обшуку жінок конвоювали до в'язниць, окрім винятків: арешту не підлягали дружини з немовлятами чи з хворими дітьми, а також важкохворі та жінки похилого віку [14, арк. 22].

Далі в справі йде довідка про сім'ю заарештованою. Наявність цього документа відрізняє справи дружин «ворогів народу» від інших «злочинців». Такі довідки повинні були бути складені на основі ретельної перевірки родини заарештованого, додаткових даних та компрометаційних матеріалів [2]. Але в більшості випадків жодних додаткових даних та компрометаційних матеріалів такі довідки не мали [2]. У названій довідці від 14 вересня 1937 р. зазначено, що чоловік заарештованої засуджений до ВМП, а також, що компрометаційних матеріалів на Олександрю Княгницьку та двох її дочок немає [19, арк. 9,10]. Наприкінці довідки зроблено висновок: «На основании приказа Наркома Внутренних Дел СССР от 15 августа 1937 года за № 00486 семья осужденного Княгницыцкого П.Е. подлежит репрессированию» [19, арк. 10]. Зауважимо, що в деяких кримінальних справах довідки на сім'ю взагалі були відсутні [2].

Інформація, отримана в результаті допиту жінок, не відіграла ролі у формулюванні звинувачення [21, с. 407]. Допити були «формальністю» для слідчих. У справі наявний лише один допит від 29 вересня [19, арк. 11] і два додаткових протоколи допиту від 3 та 9 жовтня [19, арк. 13, 14], які, традиційно в справах дружин «ворогів народу», короткі [4, с. 159]. Питання переважно стосувалися чоловіка Олександри Княгницької та обізнаності жінки в його «контрреволюційній» діяльності. Останній додатковий допит взагалі складався з одного питання: «Признаете себя виновной в указанных преступлениях?» [19, арк. 14]. У більшості кримінальних справ дружин «ворогів народу» це питання закінчувало допит [4, с. 160].

10 жовтня жінці було пред'явлено протокол про закінчення слідства та передачу його до Особливої наради [19, арк. 15]. 11-го жовтня з'явився обвинувальний висновок [19, арк. 16, 17], де було зазначено, що жінка знала про «контрреволюційну» діяльність чоловіка й приховала це від органів влади (статті 54-10 та 54-12) [19, арк. 16]. Речові докази в справі були відсутні [19, арк. 17]. Особлива нарада постановила Олександрю Княгницьку, як ЧСЗБ, відправити до Темниківського табору строком на 5 років від 25 вересня 1937 р. [19, арк. 20].

Далі в архівно-слідчій справі йде реабілітаційна частина. У 1956 р. Олександрю Княгницьку було реабілітовано за відсутністю складу злочину [19, арк. 22]. Довідку про реабілітацію жінки було передано її дочці Ользі Княгницькій (проживала у м. Вінниця), але вона відповіла, що про місцезнаходження матері нічого не знає [19, арк. 28].

Розглянемо справу співробітниці Інституту української літератури ВУАН - Хаї Оксман [5, арк. 2]. У період слідства в жінки було немовля, тому її доля склалася по-іншому. Слідчу справу було відкрито 27 листопада 1937 р., «злочинна діяльність» була виражена в тому, що жінка була дружиною засудженого троцькіста [5, арк. 1]. Запобіжною мірою було

визначено підписку про невізд [5, арк. 2]. Як було зазначено вище, арешту не підлягали дружини з немовлятами або з хворими дітьми [14, арк. 22]. У тих, хто підпадав під таку категорію, брали підписку про невізд та наглядали за родиною [14, арк. 22]. 5 грудня жінку було притягнуто до відповідальності за статтею 54-12 та звинувачено вже в тому, що вона знала про контрреволюційну діяльність свого чоловіка та приховала її від органів влади [5, арк. 6]. Подібно до інших архівно-слідчих справ такого типу, у справі жінки наявна довідка про родину [5, арк. 7].

На початку грудня відбувся перший і єдиний допит жінки [5, арк. 10,11]. Запитання були такого ж типу, як і в Олександрі Княгницької: «Давно ли вы знаете Проня Игната и как долго с ним проживали совместно?»; «Что Вам известно о к-р деятельности мужа...?» та ін. [5, арк. 11]. Цікаво, що в допиті відсутнє запитання: «Чи визнаєте ви себе винною?» [5, арк. 11 зв.].

На відміну від попередньої справи й загалом від справ ЧСЗБ, у Хаї Іллівни наявний допит свідків – Ігната Сінько [5, арк. 12, 13] та Андрія Бабіжу [5, арк. 14-16]. Слідчого цікавило, чи була Хая Оксман дружиною Ігната Проня. Також було питання про те період знайомства. За показами свідків видно, що чоловік і жінка були знайомі до шлюбу невеликий проміжок часу [5, арк. 15, 16 зв.], хоча сама жінка в 1965 р. напише в заяві до обласного прокурора Київської області, що в офіційному шлюбі з Ігнатом Пронем не перебувала [5, арк. 26 зв.]. Зважаючи на те, що основним доказом провини дружини «ворога народу» було перебування в шлюбі, зрозуміло для чого слідчим потрібна була така інформація. А те, що жінка не була в офіційному шлюбі, не могло звільнити її від відповідальності, адже за наказом № 00486 перебування у фактичному шлюбі не відрізнялося від офіційного.

В обвинувальному висновку жінки за статтею 54-12 було визнано, що вона була дружиною Ігната Проня та проживала

спільно з ним [5, арк. 18]. Уже 5 грудня 1937 р. справу жінки було направлено на розгляд Особливої наради [5, арк. 17]. За рішенням Особливої наради від 5 лютого 1938 р. жінку мало бути направлено до виправно-трудових таборів строком на 5 років [5, арк. 19]. Після оголошення рішення Особливої наради жінка 5 червня 1938 р. написала заяву керівникові Обласного комітету НКВС, у якій просила повернути їй вилучений паспорт [5, арк. 22]. Окрім того, жінка просила «дать мне возможность оправдать доверие честной патриотки нашей страны» [5, арк. 22 зв.]. Далі була заява від 22 червня, де жінка наголошувала, що не знала нічого про «контрреволюційну» діяльність чоловіка й знову просила повернути їй документ [5, арк. 21].

Але до таборів жінка не потрапила. Проаналізувавши документи кримінально-слідчої справи, нами було з'ясовано, що Хая підписала документ про те, що 13 липня 1938 р. вона мала відправитися в заслання [5, арк. 23]. Далі в справі прикріплено постанову, що 31 січня 1939 р. слідчу справу було припинено [5, арк. 24]. Було зазначено, що Хая Оксман все ж таки не знала про «контрреволюційну» діяльність чоловіка, постановлено анулювати підписку про невиїзд [5, арк. 24].

У 1965 р. жінку було реабілітовано [5, арк. 40] й зазначено, що хоча справа Хаї Іллівни була припинена на початку 1939 р., але на той час не було відмінено рішення Особливої наради від 5 лютого 1938 р., тому припинення справи від січня 1939 р. було незаконним [5, арк. 32].

Долю жінки можна простежити в заяві жінки, написаній у 1965 р. [5, арк. 26-28]. Хая пояснює, що була засуджена до адміністративної висилки, але не з'явилась на пересильний пункт [5, арк. 26 зв.]. Хая Оксман дуже емоційно описує ці події свого життя: «Страх самосохранение, молодость, жажда жизни и чувство невинности на нарушение. На сборный пункт не явилась. В дальнейшем я скрывалась. В следствие страха заболела сахарным диабетом» [5, арк. 26 зв.].

Справа Клавдії Шумяцької (ДОДАТОК – ФОТО) відрізняється тим, що розпочалася вже в період спаду операції проти ЧСЗБ. Жінка була дружиною колишнього голови Верховного суду УРСР, якого було звинувачено як учасника «антирадянської право-троцькістської організації» [18, арк. 5]. 17 червня 1938 р. запобіжною мірою для жінки було обрано утримання під вартою [18, арк. 7]. Через місяць Клавдії Михайлівні було пред'явлено звинувачення за статтею 54-12: «...являлась женой ШМЯТСКОГО... была осведомлена о его контрреволюционной деятельности» [18, арк. 17]. 1 серпня слідство було продовжено до 15 вересня [18, арк. 18]. У цій справі довідка про родину відсутня.

Перший допит відбувся 15 вересня та містив стандартні питання: «скільки років ви одружені», «розкажіть про вашу контрреволюційну діяльність, а також про діяльність чоловіка» та ін. [18, арк. 20].

Без обвинувального висновку слідчу справу жінки було направлено на розгляд Особливої наради ще в жовтні 1938 р. [18, арк. 33]. Також, у справі наявний обвинувальний висновок на чоловіка – Федора Шумяцького [18, арк. 28-31]. Його, до речі, 22 вересня 1938 р. було засуджено до ВМП [18, арк. 32].

У листопаді 1938 р. радянська влада скасувала наказ № 00486 [4, с. 219]. Слідство жінки все одно продовжувалось. Наступний допит відбувся 20 лютого 1939 р. [18, арк. 21, 22]. Окрім питання про антирадянську діяльність чоловіка, у цьому допиті запитували про родичів жінки [18, арк. 22]. Наступний допит пройшов 3 березня й концентрувався на тому, що жінка до 1917 року була членом партії есерів [18, арк. 23]. Відповідно, через скасування оперативного наказу, слідчим треба було шукати новий «злочин». Зауважимо, що весь цей час, від початку слідства, жінка перебувала у в'язниці [18, арк. 37].

Обвинувальний висновок, нарешті, з'явився 13 березня 1939 р. [18, арк. 36, 37]. Клавдія Шумяцька, заарештована як дружина «ворога народу», підлягала висилці як «соціально-небезпечний» елемент [18, арк. 37]. У кінці березня справу Клавдії Михайлівні знову направлено на розгляд Особливої наради [18, арк. 38]. За рішенням від 5 жовтня 1939 р. жінку було засуджено до заслання в Казахстан, строком на три роки від 17 червня 1938 р. [18, арк. 41]. Загалом жінка провела у в'язниці півтора роки [18, арк. 44]. В архівно-слідчій справі наявна медична довідка, де зазначено, що в жінки пухлина матки [18, арк. 39]. Можливо, зважаючи на стан здоров'я, справа тягнулась так довго і жінку не було засуджено до ВТТ. У Казахстані жінка працювала швачкою [18, арк. 51]. Звільнена була 17 червня 1941 р. [18, арк. 63].

З 1945 р. Клавдія Михайлівна починає писати листи та заяви до влади з проханням зняти з неї судимість. Уперше жінка пише до голови Верховної Ради СРСР Михайла Калініна [18, арк. 44]. Вона зазначає, що в період слідства їй не було пред'явлено жодних обвинувачень, на її питання щодо засудження, вона почула у відповідь: «За то, что вы знали, да не сказали» [18, арк. 44]. Жінка в доволі емоційній манері, яка притаманна радянським «листам до влади», описує своє життя й наприкінці просить розглянути її заяву: «Мне обидно носить на себе незаконное пятно отверженности т.к. я... отдавала все, что была в силах для родины, для партии... Я прошу разобрать мое прошение и снять с меня незаслуженный позор, чтобы я остаток дней могла отдать делу Великого Сталина чувствуя себя равноправный членом... советской семьи» [18, арк. 44 зв.]. Попри велику кількість довідок із різних місць роботи, позитивну характеристику та відсутність компрометаційних матеріалів, 28 червня 1947 р. Особлива нарада при МДБ СРСР відмовила в знятті судимості [18, арк. 60].

У січні 1949 р. Клавдія Михайлівна знову направляє заяву до Верховного Суду СРСР [18, арк. 66, 66 зв.]. Цю заяву також відхилили пояснивши тим, що заява про перегляд справа відхилена через «отсутствие оснований» [18, арк. 62]. Лише в 1955 р. рішення Особливої наради від 5 жовтня 1939 р. було відмінено [18, арк. 81], а Клавдію Михайлівну було реабілітовано [18, арк. 82].

Кримінально-слідчі справи дружин «ворогів народу» зазвичай були короткими та містили стандартний набір документів (типовою є архівно-слідча справа Олександри Княгницької). Проаналізувавши відповідні документи, було зроблено висновки. Важливою особливістю кримінально-слідчих справ ЧСЗБ була наявність довідки про родину. У справах жінок у більшості випадків відсутні покази свідків, а самих жінок допитано лише раз. Іноді могли бути додаткові короткі допити, які, як і основні, не мали ролі в майбутньому вирокі жінок. Допити мали стандартні питання, переважно, щодо чоловіків, їхньої «антирадянської» діяльності та їхнього оточення.

Репресивні органи виділяли два «злочини» ЧСЗБ: по-перше, найголовніше, жінки були дружинами «зрадників Батьківщини»; по-друге, дружини не «викрили» своїх чоловік (стаття 54-12 КК УРСР, зазначалася в постановках на арешт та обвинувальних висновках).

Важливою особливістю кримінального слідства проти «дружин зрадників Батьківщини», було те, що долю жінок уже до засудження було визначено наказом № 00486. Усупереч слідчому процесу, кожна з жінок отримувала свої 5 чи 8 років.

Винятком є засудження Хаї Оксман. Жінка не була заарештована, бо мала немовля та, відповідно до наказу № 00486, підписала документ про невиїзд. У лютому 1938 р. була засуджена до 5 років ВТТ. Хаю Іллівну не було етаповано до таборів. Імовірно, вирок жінки було замінено

на адміністративну висилку, адже так зазначено в заяві до військового прокурора. На пересильний пункт жінка не з'явилась, а справу на початку 1939 р. було припинено. На заміну вироку могли вплинути названі вище причини. А на припинення справи – той факт, що вже в кінці 1938 р. оперативний наказ проти ЧСЗБ було скасовано.

Специфічною є також справа Клавдії Шумяцької, «злочин» якої було перекваліфіковано. Жінка з дружини «ворога народу» стала «особливо-небезпечним елементом». Можемо пояснити це тим, що її справа розпочалася в період спаду Великого терору й власне операції проти дружин «ворогів народу», а також затягнулася до відміни оперативного наказу проти ЧСЗБ. Окрім того, кримінально-слідча справа показує, що положення наказу № 00486 могли порушуватись. Відповідно до наказу важкохворих жінок не можна було відправляти до в'язниці, але, попри це, Клавдію було заарештовано.

Жінки, які були заарештовані як члени сім'ї зрадника Батьківщини повною мірою відчули на собі репресивний механізм. Окрім втрати родини, перебуванні в таборах, тавро ЧСЗБ переслідувало їх упродовж усього життя.

Перспективність нашого дослідження не викликає сумнівів. Подальший аналіз гендерних аспектів сталінських репресій є актуальним та важливим для розвитку української історичної науки. У майбутньому важливим є розширення кола категорії репресованих жінок. Аналіз та характеристика заарештованих та засуджених українок за інші «політичні злочини» у різні історичні періоди сталінізму допоможе зробити ширші узагальнення та з'ясувати різні аспекти радянської гендерної політики.

Список використаної літератури

1. Attwood L. *Creating the New Soviet Woman. Women's Magazines as Engineers of Female Identity*. New York: St Martin's Press, 1999. 213 p. (монографія)

2. Битюцкий В.И., Новинский И.Н. Особенности дела членов семей «изменников родины». «К 70-летию начала «Большого террора»»: материалы III Всероссийской науч. конф., м. Краснодар, 2006. URL: <http://maxima-library.org/component/maxlib/b/364055?format=read> (електронні ресурси)

3. Вронська Т.В. Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні (1917—1953 рр.). НАН України. Інститут історії України; Служба безпеки України. Інститут дослідження проблем державної безпеки. К.: Інститут історії України, 2009. 486 с. (монографія)

4. Вронська Т. В. Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній політиці радянської влади (1917-1953 рр.): Наукове видання. Київ: Темпора, 2013. 624 с. (монографія)

5. ГДА СБУ. Фп. 33734. Арк 1-40

6. Жанбосинова А., Казбекова А., Ниязханкызы Г. Гендерный аспект политических репрессий (на примере Восточного Казахстана). *Мир большого Алтая: международный научный журнал*. Усть-Каменогорск, 2018. № 4(4). С. 545-557 (частина видання: періодичного видання – журналу, газети)

7. Інститут національної пам'яті. «Польська операція» НКВД 1937-1938. Приказ Наркома Внутренних дел о порядке осуществления постановления СНК и ЦК ВКП(б) от 17 ноября 1938 года. 26 ноября 1938 г. URL: <https://operacja-polska.pl/nkr/o-operacji-polskiej-nkw/dokumenty/1000,17-1938-26-1938.html> (електронні ресурси)

8. Kelly Hignett, Melanie Ilič, Dalia Leinarte, Corina Snitar. *Women's Experiences of Repression in the Soviet Union and Eastern Europe*. Routledge, 2018. 240 p. (монографія)

9. Кісь О. Р. Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2017. 288 с.

10. Кобченко К. Жінки як військовий ресурс тоталітарної влади: радянські гендерні стратегії передвоєнного часу. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць / за наук. ред. докторки істор. наук Г. Грінченко, канд. істор. наук К. Кобченко, канд. істор. наук О. Кісь*. Київ: ТОВ «АРТ КНИГА», 2015. С. 60-68. (частина видання)

11. Кукушкина А.Р. Акмолинский лагерь жен «изменников Родины»: истории и судьбы. Караганда. 2002. 184 с. (монографія)
12. Пастушенко Т. Радянські жінки-військовополонені: стратегії виживання, досвід, долі. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць / за наук. ред. докторки істор. наук Г. Грінченко, канд. Істор. наук К. Кобченко, канд. Істор. наук О. Кісь*. Київ: ТОВ «АРТ КНИГА», 2015. С. 103-120. (частина видання)
13. Петров Н., Рогинский А. «Польська операция» НКВД 1937-1938 гг. URL: <http://old.memo.ru/history/polacy/00485art.htm> (електронні ресурси)
14. Приказ НКВД СССР № 00486 // ГДА СБ України (Галуз. держ. арх. Служ. безп. України). Ф. 9. С. 81. Арк. 19-31
15. Статистичні звіти органів УДБ НКВС УРСР про результати оперативно-слідчої роботи з червня по грудень 1937 р. // ГДА СБ України (Галуз. держ. арх. Служ. безп. України). Ф. 42. С. 36. Арк. 1-91.
16. Стяжкіна О. *Жінки України в повсякденні окупації: фактори відмінності сценаріїв й досвідів. Гендерні дослідження, проект «Донбаські студії»* / Фонд ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив; Представництво Фонду імені Генріха Бьолля. Київ, 2015. С.68–83 (частина видання)
17. Стяжкіна О. *Стигма окупації: Радянські жінки у самобаченні 1940-х років*. Київ: Дух і Літера, 2019. 384 с. (монографія)
18. ЦДАГО. Ф. 263. Оп. 1. Сп. 30309. Арк. 1-82
19. ЦДАГО. Ф. 263. Оп. 1. Сп. 38637. Арк. 1-37
20. Чаттер'є Ч. *Ідеологія, гендер і пропаганда в Радянському Союзі: історичний огляд. Гендерні дослідження, проект «Донбаські студії»* / Фонд ІЗОЛЯЦІЯ. Платформа культурних ініціатив; Представництво Фонду імені Генріха Бьолля. К., 2015. С. 102-126 (частина видання)
21. Якубова Л., Примаченко Я. В обіймах страху і смерті. *Більшовицький терор в Україні*. Харків. 2016. 543 с. (монографія)

Резюме

У статті авторка за допомогою архівно-слідчих справ жінок показує реалізацію оперативного наказу № 00486 «Операція по репресуванню дружин і дітей «зрадників Батьківщини». На основі аналізу та характеристики кримінально-слідчих справ жінок, засуджених як дружин «зрадників Батьківщини», розглянуто специфіку та особливості кримінального слідства над жінками.

Ключові слова: великий терор, член сім'ї «зрадника Батьківщини», дружина «зрадника Батьківщини», кримінально-слідча справа, гендерна історія, сталінські репресії, «ворог народу», державний терор.

Summary

In the article, the author with the help of archival and investigative cases of women shows the implementation of the operational order № 00486 “The Operation to repress the wives and children of “traitors of the Motherland”. Based on the analysis and characteristics of criminal investigation cases of women convicted as wives of “traitors of the Motherland”, the specifics and features of criminal investigation against women are considered.

Key words: great terror, family member of the “traitor of the Motherland”, wife of the “traitor of the Motherland”, criminal investigation, gender history, Stalinist repressions, “enemy of the people”, state terror.

